

CEVA DESPRE ISTORIA MATEMATICILOR

Recentul succes repurtat la Paris de către d-l P. Sergescu, căruia i s-a elogiât în fața Academiei de Științe Morale și Politice o lucrare de istorie a matematicilor, ne reamintește cât de săracă este cultura noastră în ce privește această disciplină. D-l P. Sergescu însuși este singurul care a încercat o lucrare în acest sens, scriind *Gîndirea matematică*. Totuși, nici lucrarea aceasta nu este de istorie a matematicilor propriu vorbind, ci, alcătuită mai mult din conferințe și studii oarecum disparate, ea nu face decît să dea schițe pentru o istorie și referate asupra problemelor din filosofia matematică.

O lucrare de istorie a matematicilor lipsește la noi și, dacă d-l P. Sergescu nu se va hotărî să scrie una în limba românească, ea va lipsi încă multă vreme. Cu aceasta însă filosofia românească se dovedește a fi cu adevărat într-un stadiu de inferioritate față de Apus. E destul să reamintim că un Bertrand Russell în Anglia, un Couturat în Franța, un Hilbert în Germania, un Peano în Italia au crescut din spiritul matematic al veacului al nouăsprezecelea, pentru a vedea cât datorează matematicilor filosofia contemporană.

O istorie a matematicilor în țara românească, chiar dacă nu ar fi pusă în slujba unei orientări filosofice originale, ar însemna totuși o europenizare a filosofiei noastre, o atașare de marile curente și noile înțelesuri filosofice care stăpînesc de cîtăva vreme Occidentul.

Și ar mai însemna poate un lucru: apropierea disciplinelor — atît de supărător despărțite în spirit de castă la noi —, îndrumarea matematicienilor noștri, altfel atît de înzestrați, către problemele de gîndire pură, precum și orientarea filosofiei noastre, la rîndul ei, către cîmpul strict al științei.

ORTODOXIE ȘI CATOLICISM DUPĂ BERDIAEV

Fără să vrei, când ai cartea lui Berdiaev în față — această mărturisire spirituală intitulată *Esprit et Liberté*, în traducere franceză recent apărută —, îți vine să te întrebi: care e situația acestui scriitor de filosofie religioasă față de biserica oficială? Ca organism lumesc, biserica a avut totdeauna o disciplină a ei, iar cei care i-au slujit au trebuit să se supună mai mult sau mai puțin în toate, începînd cu respectul dogmelor și sfîrșind cu întrebuintarea terminologiei bisericesti.

Nicolae Berdiaev n-a slujit niciodată biserica în înțelesul acesta. Poate spiritul lui era prea liber și voința sa de adevăr depășește granițele orișicărei autorități lumești, fie ea chiar biserica. În orice caz, cultura sa filosofică s-a arătat într-atît de întinsă, încît el n-a mai putut accepta valabilitatea exclusivă a unei singure căi de atingere a adevărului, ci a înțeles că, în cîmpul spiritualității, căile ajungerii sunt mai multe. Căci frica de cultură, pe care o dovedesc unele spirite puse în slujba cîte unui adevăr, este o nedreptate față de spirit însuși: cultura nu îndepartează de nici un adevăr, pentru că nici nu duce la un adevăr anumit. Ci ea îngăduie fiecăruia să ajungă acolo unde vrea și unde crede că poate. Ea a fost întotdeauna drum și niciodată ajungere.

Ceea ce e remarcabil în cazul lui Berdiaev e faptul că, pentru a se închina adevărurilor bisericii, el nu pleacă de la biserică, ci din afară de ea. Berdiaev rămîne un laic — laic în formele sale de viață spirituală, laic în punerea sa de probleme, laic, încă, în rugăciunea sa. Nu știu ce poate face biserica de aci, din lume, cu un spirit plin de atîtea libertăți. Dar Biserica *cealaltă*, în care crede, mai ales, Berdiaev, aceasta găsește în el unul din slujitorii ei adevărați.

„Gîndirea mea e aceea a unui om care își pune probleme“ — spune singur Berdiaev, în cartea sa. El caută soluția la problemele spiritualului și o caută în termenii în care o caută un Heidegger, sau un Jaspers, de pildă. Își afirmă singur anumite afinități față de aceștia doi și, în general, recunoaște că filosofia sa, care ar vrea să fie o filosofie creștină, aparține de fapt unui tip de filosofie răspîndit astăzi în cultura europeană și care este tipul de filosofie a existenței.

E adevărat că toate problemele spiritului se reduc, pentru Berdiaev, la una singură: problema raporturilor dintre om și Dumnezeu. E iarăși adevărat că el se desparte hotărît de toți ceilalți reprezentanți de astăzi ai filosofiei existenței, prin aceea că afirmă drept problemă centrală a spiritualității omenești problema religioasă, și găsește că unica antropologie cu puțință e antropologia religioasă.

Dar atitudinea aceasta nu-l apropie mai mult de biserică. El tot în linia culturii noastre rămîne, tot recunoscător față de Hegel și idealismul german — care au înțeles cei dintîi dialectica adevăratei vieți spirituale — și tot tribut ar lui Kierkegaard în probleme ca și [în] termeni.

Hotărît, Berdiaev este un laic. Așa, ca laic, a vorbit el într-o zi despre necesitatea unei întoarceri la spiritul Evului Mediu. Tot așa s-a opus el, altădată, istorismului obișnuit, arătînd că adevăratul sens al istoriei a fost întîia venire a lui Hrist și este azi cea de a doua venire a sa. În sfîrșit, tot ca laic și-a arătat el lipsa de încredere față de metafizica abstractă, încercînd să promoveze spiritualitatea concretă a religiei.

Dar este suficient, pentru a vedea cît de laic se dovedește Berdiaev, cît de în afară de biserică stă el, să urmărim discuția pe care o întreprinde el asupra naturii bisericii și sciziunilor ei lumești.

Biserica, după Berdiaev, nu e nici orientală, nici occidentală, după cum ea nu poate fi niciodată națională. Biserica e una și universală.

Dar universalismul poate fi înțeles felurit. Orizontal, de suprafață, adică de organizație — sau vertical, în adîncime. La suprafață poate fi adevărat că nu există universalism creștin. Dar în adîncime existența lui este bine asigurată. Ba, numai aci, în adîncime, în dimensiunea interioară a fiecărei biserici, poate exista universalismul adevărat, ecumenismul adevărat.

Sciziunea însă este un păcat. Berdiaev recunoaște lucrul acesta. Atunci, plutesc toate bisericile în păcat, prin simplul fapt că sunt mai multe și nu una, biserici și nu biserică? Nu, răspunde Berdiaev, căci sciziunea se dovedește a fi numai în lumea naturală. El distinge, în tot cursul cărții sale, între o lume naturală și lumea spirituală, între o ordine a naturii și alta a spiritului, între tot ce e istorie, de o parte, și tot ce e adevăr duhovnicesc în lume, de altă parte.

Nu biserica este lipsită de unitate, ci împărăția lui Caesar, în care, prin destin istoric, a intrat și biserica. Carnea și sângele divin, doar spiritul unește, scrie el. De aceea, cine vrea să încerce o reunire a tuturor bisericilor într-una singură, trebuie s-o încerce întru spirit. Până acum toate încercările de unificare au fost „cesariste“. De aceea ele n-au reușit să ducă la nimic.

Sciziunea de suprafață a bisericii universale în biserici particulare, precum și faptul că mai există și astăzi secte religioase care nu sunt creștine — iată fapte care dovedesc că adevărata biserică e nerealizată, e încă virtuală. Ecumenismul e invizibil. Universalitatea noastră va să fie.

Printre felurile deosebite în care a fost înțeles pînă acum universalul creștin, două au jucat un rol de seamă. Catholicismul și ortodoxia. Ele nu sunt, fiecare în parte, adevărul bisericesc în-suși, dar nu sunt nici schisme. Ci corespund unei deosebiri adînci din structura spirituală a omului și realizează cele două tipuri mari de viață lăuntrică. Berdiaev le numește: tipul aristotelic și tipul platonice, ale vieții spirituale.

Este cu adevărat o diferență de structură aci. Cei din Orient sunt, prin structură, platonicieni, după cum cei din Occident sunt, prin structură, aristotelicieni. Pentru aceștia din urmă, problema covîrșitoare o constituie raportul dintre formă și materie, în termenii în care acest raport se pune la Aristotel. Forma trebuie să informeze materia, să-i dea contur, să o disciplineze; ea este o putere care se cere să devină act. Singura perfecțiune este cea a realității actuale. De aceea, pentru aristotelicieni totul trebuie actualizat. Valorile Occidentului năzuiesc toate către actualitate.

În Orient, spune Berdiaev, tradiția platonismului a rămas mai tare. Orientul a fost întotdeauna mai mistic și mai speculativ. Pentru orientali, ceea ce e ascuns, virtualul, acesta este mai existent decît actualul.

În Occident, viața umanității e tratată ca materia care trebuie să capete o formă. Pînă la urmă, totul se construiește într-o ierarhie de forme, actuale, istorice. Conștiința istorică e cea care domină aci. În schimb, în Orient domină conștiința eschatologică, viziunea unei împărății a lui Dumnezeu de la sfîrșitul timpurilor. De aceea, adaugă Berdiaev, în centrul Ortodoxiei a stat totdeauna sărbătoarea Învierii, Paștele.

Orientalul a fost totdeauna mai mistic, și apropierea sa de Dumnezeu a fost totdeauna mai directă. Aci nu era nici o ierarhie de forme care să despartă pe om de Dumnezeu. Pentru că forțele spirituale nu sunt actualizate, deci nu capătă înțelesuri istorice, ortodocșii au calea deschisă către adevăr. În schimb, Occidentul întîrzie prea mult în istorie. Iar toate formele sale nu fac decît să despartă mai mult pe om de Dumnezeu, să-l rupă de la extaz, să-l scoată din misticitate.

Așadar, spune Berdiaev, protestantismul a avut dreptate să se opună formalismului excesiv care domina în lumea occidentală. Eroarea sa cea mare a fost însă că, opunîndu-se formalismului, n-a știut totuși să se ridice deasupra opoziției dintre subiect și obiect, și a creat astfel un creștinism prea individualist. În acest înțeles, protestantismul n-a adus servicii prea mari bisericii, a folosit însă, incontestabil, culturii într-o foarte largă măsură.

Cum să unificăm, biserica, atunci? se întrebă Berdiaev. Să fim toți ortodocși? Dar ortodoxia e un moment istoric, un tip de înțelegere a universalului, nu universalul însuși. Să fim interconfesionali? Lucrul acesta nu are sens. *Inter* nu denumește nici o sferă de existență. Internațional, de pildă, nu califică nici o regiune existentă. Astea sunt abstracțiuni, nu realități.

Problema unei unități a lumii creștine nu poate fi pusă decît lăuntric, încheie Berdiaev. Adevăratul nostru principiu de unificare fiind spiritul, noi nu ne putem unifica în istorie. Singura unificare cu putință e cea lăuntrică, regăsirea fondului spiritual comun în dimensiunea interioară a fiecărei biserici. Dar, în înțelesul acesta, nu bisericile se apropie una de alta, ci creștinii se apropie unii de alții. Bisericile lumești rămîn așa cum sunt: distincte. Biserica, *una*, e numai în noi.

De aceea, pentru Berdiaev, reprezentantul adevăratului creștinism nu este preotul, ci profetul. Există un profetism în lume, scrie el, care nu aparține bisericii. Și profetismul va trebui să

fie recunoscut într-o zi de biserică. Dar atunci biserica se va depăși singură.

Că afirmațiile acestea ar putea să nu convină bisericii oficiale? Berdiaev nu-și pune astfel de întrebări. El nu e pus în slujba nimănui și nu are de dat socoteală nimănui. Berdiaev este un simplu căutător de adevăruri; el nu judecă.

Viața lui spirituală se desface, nestînjenit, din lume și din întrebările lumii, din toată laicitatea gândului. Dacă sfârșește prin a se închina, nu e pentru că a crezut, ci pentru că a învățat să creadă.

OAMENI CARI SE ÎNȚELEG

În discursul pe care l-a rostit acum câteva zile la Senat, discurs pe care *Neamul românesc* îl publică după note stenografice în numărul său de ieri — d-l N. Iorga a spus multe lucruri interesante și pitorești, ca de obicei, dar a făcut și o mărturisire curioasă, despre care am voi mult să credem că exprimă o stare de lucruri adevărată¹.

Vorbind despre actualul ministru al Instrucțiunii Publice², d-l N. Iorga spunea că îl leagă de el o prietenie veche, și adăuga: „suntem tovarăși de Parlament, facem parte din generația aceea care a răsărit pe la 1906-1907 în viața politică și care se înțelege și azi de la un partid la celălalt“.

Să existe într-adevăr o astfel de generație?

Ar fi prea frumos — și lucruri frumoase nu s-au întâmplat de mult în politica românească.

Ne amintim de toate încercările care s-au făcut în anii din urmă pentru realizarea unei apropieri politice între partide, a unui guvern național, sau a unui simplu armistițiu național.

Cine a dat ascultare acestor chemări insistente, care veneau din sfere înalte întotdeauna și din îndemnuri curate? Pur și simplu nimeni. Oamenii s-au despărțit mai rău, în loc să se apropie, și vrajba s-a întins și mai mult peste lumea politică românească.

Atunci unde sunt oamenii politici de la 1906-1907? Am voi să-i vedem făptuind. Că „se înțelege de la un partid la altul“ — iată o afirmație destul de echivocă. A te înțelege cu cineva înseamnă și a-ți da bună ziua cu el, a nu-l ataca prea rău, sau a nu-i spune în față ceea ce spui despre el în spate. În accepțiunea aceasta, e adevărat că există la noi oameni politici care „se înțelege“. Nu știu dacă sunt chiar cei de la 1906-1907, despre care vorbește d-l Iorga, în orice caz există cîțiva.

Și, cu toate acestea, trebuie să fie ceva în afirmația că există oameni cari se înțeleg peste partide, dincolo de partide.

Ceea ce e regretabil însă e că înțelegerea se rezumă la relații personale. E timpul să se treacă de la chestiunile de bună-cuviință la ceea ce se spunea acum cîțiva ani că ar fi „continuitate“. Cînd se va introduce și la noi buna-cuviință față de opera legislativă a altora, de înfăptuirile și măsurile altora?

Pentru un moment, însă, trebuie să ne mulțumim cu această bună-cuviință între oameni. Într-o țară în care oamenii se poartă atît de prost unii cu alții, o declarație de politeță e un început de declarație de pace.

JOCURILE DE NOROC

Am primit cel puțin șapte sau opt scrisori pînă acum la redacție, toate privitoare la jocurile de noroc¹. Ba, unii cetitori ne roagă chiar să întreprindem o adevărată campanie împotriva acestei plăgi sociale care se pare că a luat o întindere deosebită, în special aci, în capitală.

Este adevărat că datele pe care ni le oferă cetitorii sunt de-a dreptul îngrijorătoare. Nu e vorba de jocurile de noroc de la Sinaia, nici de cele de la cluburile mari din capitală, sau alte cluburi din orașele mai răsărite ale provinciei — ci de tot felul de invenții, care dintre care mai năstrușnice, menite să stoarcă banii cetățeanului modest de pe stradă, ai bietului funcționar, ai micului comerciant de mahala, sau chiar ai țaranului care a venit la București să adune ceva gologani și care se întorcea la el în sat cu chimirul gol, așa cum venise, și cu marfa vîndută, în plus.

Încontestabil că pentru astfel de cazuri autoritățile sunt datoare să intervină și, după cîte se spune, au și intervenit. Naivitatea oamenilor și poftele lor mărunte nu trebuiesc speculate cu atîta nerușinare.

Există totuși un alt aspect al problemei, care face puțin mai simpatică răspîndirea aceasta, altfel îngrijorătoare, a jocurilor de noroc. Anume, în multe cazuri, în cele mai multe poate, beneficiarii acestor jocuri sunt diverse autorități, instituții de stat sau instituții de binefacere. Și atunci banul pierdut prostește la joc poate fi folosit cu înțelepciune într-altă parte.

Căci, orice s-ar face și oricît ar interveni autoritățile, dorința oamenilor de cîștig nu poate fi stîrpită din suflete. Și atunci, de ce să desființăm jocurile de noroc autorizate, pentru a face loc celor clandestine, cînd banul pierdut în primul caz poate folosi obștei?

Există, la un automat din centrul capitalei, un fel de ruletă la care se joacă numai cu doi lei. Știți cât se câștigă zilnic la aceea ruletă? Opt mii de lei în medie. Și știți cine câștigă? I. O. V.-ul².

Nu e o ispravă bună?

Evident, aveți să spuneți: ce au făcut pînă la urmă toate societățile noastre de binefacere?

Aci e chestiunea mai delicată. Să se ducă fiecare la sediul societăților și să cerceteze, poate tot s-a făcut ceva.

Așadar, să nu ne mai gîndim la desființarea jocurilor de noroc. Statul nu e creat ca să conducă în ceruri între îngeri. Statul are grijă de ce e pe pămînt. Și pe pămînt există oameni păcătoși, cu dorințe de câștig niciodată istovite. Dacă, speculînd păcatele lor, statul poate face puțin bine, să-l facă fără grijă. Banii nu au miros, spune românul³ — și fapta bună nu se caută de unde începe.

UN MINISTRU CARE SE ȚINE DE PROGRAM

A fost un moment de îndreptățită surpriză pentru toată lumea acela în care d-l C. Angelescu, ministrul Instrucțiunii Publice, anunța că are de gând să înființeze noi posturi de învățători.

Într-adevăr, lumea știa, mai ales de la ministeriatul d-lui Iorga încoace, marile economii care se cereau Ministerului de Instrucție. S-au făcut o mulțime de reduceri, de comprimări, de suprimări — totuși problema economiilor rămânea deschisă.

În aceste împrejurări vine la conducerea ministerului d-l dr. C. Angelescu. Greutățile sunt aceleași, cererile Ministerului de Finanțe sunt aceleași. Și totuși, se înființează cinci mii de posturi noi de învățători. Cum?

S-a crezut la un moment dat că e vorba de cine știe ce minune, că s-au găsit cine știe ce fonduri ascunse, sau cine știe ce soluții ingenioase.

Nimic din toate acestea. Soluția era simplă și imediată: noii învățători erau să fie plătiți din bugetul Ministerului de Instrucție Publică. În acest sens, se anunță că d-l C. Angelescu nu numai că nu admite nici o reducere a fondurilor care revin ministerului său, dar cere chiar o sporire a lor.

Nu știu ce se va întâmpla pînă la urmă. S-ar putea ca Ministerul de Finanțe să cedeze și să sporească bugetul Ministerului de Instrucție. S-ar putea ca Ministerul de Instrucție să cedeze și să rămînă cu bugetul anului trecut. În sfîrșit, s-ar putea să se găsească o a treia soluție, prin care nimeni să nu cedeze. Toate lucrurile bune sunt posibile, deși puțin probabile.

Un lucru este totuși demn de reținut. Faptul că, în ciuda oricăror adversități, d-l C. Angelescu își continuă politica culturală. Dacă politica aceasta este bună sau nu, asta e altă discuție. Este,

în orice caz, o politică, în materie de cultură, iar metoda de a persevera în ea este o metodă politică.

Căci la noi toate programele au două aspecte: unul de făgăduieli electorale și altul practic, de realizări. D-l C. Angelescu vrea să fie printre cei dintii care să nu distingă între ce a făgăduit partidul d-sale în alegeri și ce face la guvern.

Îi urăm să se poată ține de cuvânt pînă la capăt.